

УДК 314: 331.5

JEL classification: G 31, O 31

Б.В. Дергалюк, к.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНИХ ЗМІН В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті досліджено роль інтелектуального капіталу як визначального чинника реалізації структурних змін в національній економіці в контексті її інтелектуалізації.

Зазначено, що політична та економічна ситуація в Україні протягом останніх років поставила перед економікою країни, яка і так постійно переживала економічні кризи, нові виклики. З іншого боку, геополітична ситуація призвела до необхідності зміни зовнішньоекономічного вектору.

Проаналізовано, що певні заходи державного регулювання структурних змін та допомога міжнародних партнерів дозволили уникнути катастрофічної економічної ситуації, яка склалася в Україні у 2014-2015 рр., та забезпечити поступове зростання ВВП країни, але зазначені темпи є недостатніми для реалізації можливого економічного потенціалу країни.

Визначено, що інтелектуальні ресурси країни є результатом взаємодії всієї сукупності суб'єктів, тому, теорія управління інтелектуальним капіталом, як чинником здійснення структурних змін в національному господарстві.

Проаналізовано рейтингову позицію України за інтелектуальним капіталом (70 місце серед 124 країн) визначено, що вона зумовлена не слабким інтелектуальним потенціалом, а низькими індикаторами рівня освоєння технологій фірмами

У висновках автор підкреслює, що переорієнтація України на високотехнологічний шлях розвитку при здійсненні структурних змін у національному господарстві є безальтернативною.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, структурні зміни, чинники структурних змін.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Метою написання наукової статті є визначення ролі інтелектуального капіталу як визначального чинника реалізації структурних змін в національній економіці в контексті її інтелектуалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питанням теоретичної сутності інтелектуального капіталу присвячені праці багатьох провідних вчених. Серед них: І.В. Дворник [5], Ю. Єрешко [4], С.Я. Кісь [3], Д.В. Колечко [5], О.Д. Лук'яненко [5], М.М. Руденко [2], Р.В. Хусаїнов [2], А.Ю. Янченко [2] та ін.

Однак, визначенню ролі інтелектуального капіталу як чиннику реалізації структурних змін в економіці присвячено недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Політична та економічна ситуація, що склалася в Україні протягом останніх років, поставила перед економікою країни, яка і так постійно переживала економічні кризи, нові виклики. Це пов'язано, в першу чергу, із значними втратами факторів виробництва, що розміщувались на невідконтрольних зараз територіях країни (таких як АР Крим, промислові райони Донецької та Луганської областей). Зазначена ситуація призвела до суттєвого скорочення промислового виробництва, а також втрати доступу до значної частини стратегічних сировинних ресурсів.

Так, було втрачено газові родовища Чорноморського шельфу та туристичний сегмент Криму і значну частину гірничодобувної, металургійної та хімічної промисловості Донбасу. Очевидним став факт, що економіка України вже не матиме попереднього характеру розвитку та попередньої структури. Втрачені підприємства формували основу цілих галузей економіки. Донбас, де проживало 14 % населення України, був основним промислово-

енергетичним центром країни – частка цього регіону у національному ВВП складала 16 %, у тому числі 25 % промисловості і 7 % продукції сільського господарства. Він забезпечував 95 % внутрішніх потреб у вугіллі та велику частку товарного експорту – 23,2 % [1]. Така ситуація призвела до суттєвих ризиків у сфері енергетичної безпеки країни зокрема, та економічної безпеки в цілому.

З іншого боку, геополітична ситуація призвела до необхідності зміни зовнішньоекономічного вектору, оскільки відбувся розрив торговельних відносин з основним до 2014 року партнером – Російською Федерацією, що змусило шукати нові ринки для вітчизняної продукції. Такими ринками стали країни Європейського Союзу, чому сприяло підписання Угоди про зону вільної торгівлі, що дозволило компенсувати торговельні втрати. Хоча тут варто зауважити, що зазначена компенсація відбулася переважно за рахунок агропромислового комплексу.

Певні заходи державного регулювання структурних змін та допомога міжнародних партнерів дозволили уникнути катастрофічної економічної ситуації, яка склалася в Україні у 2014-2015 рр., та забезпечити поступове зростання ВВП країни, але зазначені темпи є недостатніми для реалізації можливого економічного потенціалу країни. Для забезпечення більшої динаміки економічного зростання необхідним є здійснення структурних змін у національному господарстві, які призвели б до розвитку високотехнологічних, конкурентоспроможних на зовнішніх ринках галузей. Це потребує мобілізації всіх наявних виробничих факторів, визначення та сприяння формуванню тих чинників, які найбільш ефективно впливатимуть на динаміку позитивних економічних змін в умовах обмежених як сировинних так і фінансових ресурсів.

Здійснення ефективних структурних змін, що призвели б до зростання економіки інноваційним шляхом потребує визначення чинників, які найбільш ефективно сприяли б таким змінам в умовах обмежених фінансових можливостей.

Як зазначає [2], інноваційна економіка ґрунтується на знаннях, і це означає, що основним капіталом будь-якої економічної структури стає

інтелектуальна власність, людський капітал, інноваційні розробки та «ноу-хау», а не матеріальні активи і традиційні ресурси, що ще раз свідчить про трансформацію матеріальної основи капіталу в інтелектуальну.

Отже, інтелектуальний капітал є основою формування економіки знань, яка може забезпечити найбільш ефективний розвиток високотехнологічної економіки.

Сама категорія інтелектуального капіталу широко досліджується науковцями на мікроекономічному рівні, трактуючи його як задіяні у діяльності будь-якої організації інтелектуальні ресурси (інтелектуальна власність, природні та придбані інтелектуальні здібності та навички персоналу, накопичені бази знань, корисні відносини з іншими суб'єктами та інше), які здатні самостійно або в поєднанні з іншими складовими капіталу підприємства збільшувати його вартість (капіталізацію) за рахунок ефективного використання інтелекту у процесах виробничо-господарської діяльності (інтелектуалізація) [3].

Але варто зауважити, що структуризація знань в розрізі інтелектуального капіталу дає підставу припустити, що ефективність управління ними окремим суб'єктом, залежить від ефективності управління загальним інтелектуальним капіталом країни. Отже, інтелектуальні ресурси країни є результатом взаємодії всієї сукупності суб'єктів, тому, теорія управління інтелектуальним капіталом, як чинником здійснення структурних змін в національному господарстві, має спиратись, передусім, на створення сприятливих умов для генерації знань, обміну знаннями та перетворення знань на прикладні інновації [4].

Аналізуючи рейтингову позицію України за Глобальним інноваційним індексом (табл. 1), можна спостерігати суттєве покращення протягом останніх років. Але аналізуючи зазначений індекс за підіндексами, бачимо стрімке покращення позицій країни за Вихідним підіндексом, який узагальнює результати інноваційної діяльності та включає два індикатори (результати застосування знань і технологій; результати творчої діяльності), покращення за яким переважно і призвели до загального зростання у рейтингу.

У свою чергу за Вхідним підіндексом (індикаторами підіндексу є інституції; людський капітал і дослідження; інфраструктура; рівень розвитку ринку та рівень розвитку бізнесу), який фактично оцінює ресурсне забезпечення інноваційної діяльності, тобто умови і чинники, необхідні для створення інновацій, позиції України хоч і покращувалися у зазначений

період, але все ще лишаються досить низькими. При цьому найнижчі позиції спостерігаються за такими індикаторами як інституції та інфраструктура інноваційної діяльності, що свідчить про необхідність приділити особливу увагу зазначеним параметрам при реалізації структурних змін в національній економіці.

Таблиця 1 – Місце України у рейтингу за Глобальним інноваційним індексом

Індикатори Глобального інноваційного індексу	Позиція України у Глобальному інноваційному індексі за роками, місце (бал)				
	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Глобальний інноваційний індекс</i>	63 (36,3)	64 (36,5)	56 (35,7)	50 (37,6)	43 (38,5)
<i>Вхідний підіндекс</i>	88 (38,2)	84 (39,1)	76 (38,9)	77 (41,0)	75 (40,45)
Інституції	103 (52,9)	98 (52,2)	101 (48,7)	101 (47,9)	107 (49,1)
Людський капітал і дослідження	45 (36,6)	36 (40,4)	40 (40,8)	41 (39,6)	43 (37,9)
Інфраструктура	107 (27,1)	112 (26,3)	99 (32,3)	90 (39,3)	89 (38,1)
Рівень розвитку ринку	90 (45,1)	89 (43,9)	75 (42,1)	81 (43,2)	89 (42,7)
Рівень розвитку бізнесу	87 (29,1)	78 (32,4)	73 (30,6)	51 (35,3)	46 (34,5)
<i>Вихідний підіндекс</i>	46 (34,4)	47 (33,9)	40 (32,5)	40 (34,2)	35 (36,6)
Результати застосування знань і технологій	32 (38,2)	34 (36,4)	33 (34,1)	32 (32,8)	27 (36,7)
Результати творчої діяльності	77 (30,6)	75 (31,3)	58 (31,0)	49 (35,6)	45 (36,5)
<i>Індекс ефективності інновацій</i>	14 (0,9)	15 (0,9)	12 (0,8)	11 (0,8)	5 (0,9)

Складено на основі [5]

Така ситуація свідчить про високий інтелектуальний потенціал України (підтвердженням цього є і висока позиція України за індексом ефективності інновацій) з точки зору розвитку високотехнологічних виробництв, але низький розвиток інноваційної інфраструктури, що перешкоджає втіленню знань у реальному секторі економіки країни.

Саме тому при здійсненні структурних змін важливим є визначення пріоритетних напрямів розвитку економіки, аналіз потенціалу формування інтелектуального капіталу у зазначених напрямках та створення відповідної інноваційної інфраструктури, яка б забезпечила та сприяла втіленню наявних фундаментальних знань у високотехнологічну продукцію, яка була конкурентоспроможною на світовому ринку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Переорієнтація України на високотехнологічний шлях розвитку при здійсненні структурних змін у національному господарстві є безальтернативною. Саме тому державними інституціями, що реалізують структурну політику, необхідно орієнтуватися, у першу чергу, на якісний інтелектуальний капітал, як основний чинник таких змін. Розвиток інноваційної інфраструктури, який включає якісну освіту і науку, інтелектуальний бізнес, трансфер технологій тощо, забезпечить збільшення частки інтелектуальної складової в структурі доданої вартості, дозволить вітчизняній економіці досягнути високих темпів зростання та зайняття своє місце в міжнародних високотехнологічних виробничих ланцюгах.

Список літератури

1. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — Київ : НТУУ «КПІ», 2015. — 136 с.

2. Хусаїнов Р.В. Економіка знань: сутність, складові, специфіка / Р.В. Хусаїнов, А.Ю. Янченко, М.М. Руденко // Молодий вчений. – 2015. - №11(26). – С. 99-103
3. Кісь С.Я. Наукові основи інтелектуалізації діяльності підприємств : дис. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук : 08.00.04 / Кісь Святослав Ярославович. – І.-Франківськ, 2016. – 494 с.
4. Єрешко Ю. Економічна сутність інтелектуального капіталу як фактора інноваційного розвитку економіки // Збірник наукових праць “Економічний вісник НТУУ “КПІ” 2016. - Випуск 13.
5. The Global Innovation Index. Retrieved from : <http://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4193&plang=EN>.

References

1. The foresight of future economy of Ukraine for mid-term (2015–2020) and long-term (2020–2030) time horizons . Edited by M. Zgurovskyi, 2015, 136 p.
2. Husainov R.V., Yanchenko A.Yu., Rudenko M.M. (2015) *Economics of knowledge: essence, components, specifics*. Young scientist. Is. 11(26), p. 99-103
3. Kis S.Ya. (2016), " Scientific basis intellectualization of enterprises", Abstract of Dr. dissertation, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine.
4. Iereshko Yu. (2016) *The economic essence of intellectual capital as a factor in the innovative development of the economy*. Bulletin of the NTU "KPI. Is. 33
5. The Global Innovation Index. Retrieved from : <http://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4193&plang=EN>.

B.V. Derhaliuk, *PhD of Economic sciences, associated professor , associated professor of Economics and entrepreneurship Department National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Intellectual capital as factor of implementing structural changes in the national economy

The article investigates the role of intellectual capital as a determining factor in the implementation of structural changes in the national economy in the context of its intellectualization.

It is noted that the political and economic situation in Ukraine in recent years has been facing the economy of the country, which is constantly experiencing economic crises, new challenges. On the other hand, the geopolitical situation has led to the need to change the foreign economic vector.

It is analyzed that certain measures of state regulation of structural changes and assistance of international partners have allowed to avoid a catastrophic economic situation that has developed in Ukraine in 2014-2015 and to ensure the country's GDP growth, but these rates are insufficient to realize the potential economic potential of the country.

It is determined that the category of intellectual capital is widely researched by scientists at the microeconomic level, interpreting it as being involved in the activities of any organization intellectual resources that can independently or in combination with other components of the enterprise increase its cost (capitalization) due to the effective use of intelligence in processes industrial and economic activity (intellectualization).

Intellectual resources of the country are the result of interaction of the whole set of subjects, therefore, the theory of intellectual capital management, as a factor in the implementation of structural changes in the national economy

The rating position of Ukraine for intellectual capital (70th among 124 countries) is analyzed, that it is determined not by weak intellectual potential, but by low indicators of the level of technology development by firms

In the conclusions, the author emphasizes that the reorientation of Ukraine on the high-tech way of development in the implementation of structural changes in the national economy is not alternative.

Ключові слова: intellectual capital, structural changes, factors of structural changes.